

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาเรื่องความเป็นสาเหตุ (The Problems of Causation) อันเกี่ยวกับความหมาย ลักษณะ ความสัมพันธ์ และธรรมชาติของความเป็นสาเหตุ เป็นปัญหาที่อยู่ในความสนใจของนักปรัชญา มาเป็นเวลานานนับตั้งแต่สมัยโบราณจวบจนปัจจุบัน นักปรัชญากรีกสมัยโบราณชื่ออาริสโตเติลมีทัศนะว่าการที่สรรพสิ่งเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลง เป็นเพราะเหตุ ๔ ประการ คือ (๑) วัสดุเหตุ (Material Cause) ได้แก่ สสาร (๒) รูปเหตุ (Formal Cause) ได้แก่ แบบ (๓) สัมฤทธิ์เหตุ (Efficient Cause) ได้แก่ ผู้กระทำการ และ (๔) อันตเหตุ (Final Cause) ได้แก่ จุดมุ่งหมาย เช่น การสร้างบ้านแต่ละหลังให้สำเร็จก็ต้องอาศัยเหตุทั้งสี่ประการ กล่าวคือ ต้องมีวัสดุก่อสร้าง เช่น อิฐ ปูน ไม้ เป็นวัสดุเหตุ มีแบบแปลน เช่น ทรงไทยที่สถาปนิกเขียนไว้ เป็นรูปเหตุ มีนายช่างเป็นสัมฤทธิ์เหตุ และมีจุดมุ่งหมายของการก่อสร้าง คือการอยู่อาศัยและความสะดวกสบาย เป็นอันตเหตุ^๑ ส่วนในปรัชญาตะวันตกเช่นปรัชญาอินเดียสมัยโบราณก็สนใจปัญหาเรื่องความเป็นสาเหตุนี้เช่นกัน โดยสามารถสรุปได้เป็น ๒ ทรรศนะ คือ (๑) สัตการยวาท คือทรรศนะที่ถือว่าผลมีอยู่แล้วในเหตุ และ (๒) อสัตการยวาท คือทรรศนะที่ถือว่าผลไม่ได้มีอยู่ก่อนในสิ่งที่เป็นเหตุ แต่ผลถึงแม้จะเกิดมาจากเหตุ แต่ก็ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่เป็นผลใหม่ โดยสิ่งที่ เป็นเหตุทำให้มันเกิดขึ้น^๒ ดังนั้น จะเห็นว่าปัญหาเรื่องความเป็นสาเหตุเป็นปัญหาที่อยู่ในความสนใจของนักปรัชญามานานแล้วตั้งแต่สมัยโบราณ และนักปรัชญาส่วนใหญ่ ก็เห็นร่วมกันว่า “ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นต้องมีสาเหตุ”

เดวิด ฮูม (David Hume, ค.ศ. 1711 – 1776) นักปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ เห็นว่า ความเป็นสาเหตุที่นักปรัชญาคนก่อนหน้าเห็นว่ามียุ่อยู่จริงในโลกภายนอกนั้น จริง ๆ แล้วเราไม่เคย สังเกตเห็นเลย เราไม่เคยมีรอยประทับหรือไม่เคยสังเกตเห็นความเป็นสาเหตุ ฮูมเลยสงสัยว่าเมื่อคนเรา ไม่เคยสังเกตเห็นความเป็นสาเหตุ แล้วคนเราได้ความคิดเรื่องความเป็นสาเหตุนี้มาได้อย่างไร ทำไม มนุษย์จึงเชื่อว่าเมื่อมีสิ่งหนึ่งแล้วจะมีอีกสิ่งหนึ่งตามมาเสมอ หรือสิ่งนี้จะเกิดตามอีกสิ่งหนึ่งเสมอ ทั้งที่ เรายังไม่ได้เห็นอีกสิ่งหนึ่งนั้น^๓ ฮูมเห็นว่าความคิดเรื่องความเป็นสาเหตุหรือความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุ และผลนี้เกิดจากการที่คนเราเคยเห็นสิ่งที่ เป็นสาเหตุกับสิ่งที่ เป็นผลเกิดขึ้นใกล้เคียงกัน โดยสิ่งที่ เป็น

^๑ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๕๒), หน้า ๒๕๔.

^๒ ดูรายละเอียดใน พัน ดอกบัว, *ปวงปรัชญาอินเดีย*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ศยามปริทัศน์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๗๘-๑๘๑, ๒๑๙-๒๒๒.

^๓ สมฤดี วิศทเวทย์, *ทฤษฎีความรู้ของฮูม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐๔.

สาเหตุเกิดขึ้นก่อนแล้วสิ่งที่เป็นผลเกิดตามมา^๔ และเราก็เห็นสิ่งที่เป็นสาเหตุกับสิ่งที่เป็นผลนี้เกิดร่วมกันอย่างสม่ำเสมอทุกครั้งเป็นประจำจนเกิดความเคยชิน ความเคยชินนี้ทำให้เราเมื่อเห็นสิ่งที่เป็นสาเหตุ ก็คาดหวังว่าจะมีสิ่งที่เป็นผลเกิดตามมา ทั้ง ๆ ที่เรายังไม่เห็นสิ่งที่เป็นผลเกิดขึ้นแต่อย่างใด เช่น สมมุติว่ามีลูกบิลเลียดสีขาวอยู่บนโต๊ะ และลูกบิลเลียดสีดำวิ่งมาชนลูกสีขาว ลูกบิลเลียดสีขาวซึ่งเดิมอยู่นิ่งจะเคลื่อนที่ โดยทั่วไปเราถือว่าการเคลื่อนที่เข้าชนของลูกบิลเลียดสีดำเป็นสาเหตุของการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีขาว หรือการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีขาวเป็นผลมาจากการเคลื่อนที่ของลูกสีดำที่วิ่งมาชน นี่เป็นตัวอย่างของความเป็นสาเหตุที่เราเข้าใจกัน แต่ฮูมเห็นว่าสิ่งที่สังเกตเห็นได้ก็คือการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีดำที่เราถือว่าเป็นสาเหตุเกิดขึ้นก่อน การเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดทั้งสองที่เป็นสาเหตุและผลกันเกิดขึ้นใกล้เคียงต่อเนื่องกันทั้งในด้านเวลาและสถานที่ และการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดทั้งสองเกิดขึ้นด้วยกันอย่างสม่ำเสมอ นั่นคือทุกครั้งที่ถูกบิลเลียดสีดำเคลื่อนที่เข้าชนลูกบิลเลียดสีขาว ลูกบิลเลียดสีขาวก็จะเคลื่อนที่ไป นอกจากสิ่งเหล่านี้แล้วเราไม่สังเกตเห็นอะไร ฮูมเห็นว่าถ้าหากเราสังเกตและรับรู้รูปแบบของการเกิดขึ้นของเหตุการณ์ดังกล่าวบ่อย ๆ เราก็มีแนวโน้มที่จะคาดหวังว่ารูปแบบดังกล่าวจะเกิดขึ้นซ้ำอีก ฮูมเห็นว่านี่เป็นนิสัยของมนุษย์โดยปกติ กล่าวคือ ตามแนวคิดประสบการณ์นิยม (empiricism) ของเขา ความเป็นสาเหตุเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในจิตใจของเรา ผ่านการเชื่อมโยงมโนภาพต่าง ๆ (association of ideas) ดังนั้น ฮูมจึงปฏิเสธความเป็นสาเหตุหรือความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุและผลว่าไม่มีอยู่จริง^๕ เพราะมนุษย์ไม่เคยสังเกตเห็นความเป็นสาเหตุ สังเกตเห็นได้แต่เพียงความสัมพันธ์ของเหตุการณ์เท่านั้น

ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่า สรรพสิ่งเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดับสลายไปตามเหตุปัจจัย ไม่ได้เกิดขึ้นโดยปราศจากเหตุปัจจัยหรือโดยบังเอิญ กล่าวคือ สรรพสิ่งเปลี่ยนแปลงไปตามหลักปฏิจจสมุปบาทที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป”^๖ หลักปฏิจจสมุปบาทนี้กล่าวว่าสรรพสิ่งในจักรวาลมีความเป็นระเบียบ มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน^๗ ความเป็นระเบียบนี้สังเกตได้จากการที่สาเหตุอย่างเดียวกันจะก่อให้เกิดผลที่เหมือนกันเสมอ เช่น เมื่อลมพัดกังหันก็หมุน ลมเป็นสาเหตุ ส่วนการที่กังหันหมุนเป็นผล ทุกครั้งที่ลมพัด กังหันจะหมุนเสมอ หรือเมื่อนำเมล็ดข้าวไปเพาะจะได้ต้นข้าว เมล็ดข้าวคือสาเหตุ ต้นข้าวคือผล ทุกครั้งที่นำเมล็ดข้าวไปเพาะจะได้ต้นข้าวเสมอ นั่นคือผลทุกอย่างต้องมีสาเหตุ ในกรณีตัวอย่างเรื่องลูกบิลเลียดข้างต้นก็เช่นกัน พุทธปรัชญาถือว่าการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีดำเป็นสาเหตุให้ลูกบิลเลียดสีขาวเคลื่อนที่ ลูกบิลเลียดสีขาวเคลื่อนที่เพราะมันชนอยู่ในสภาพเดิมคือหยุดนิ่งอยู่กับที่ไม่ได้ เนื่องจาก

^๔ ดูรายละเอียดใน พระมหาวีรรัตน์ อภิธมโม, “การวิเคราะห์พรมแดนความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทและเดวิด ฮิวม์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๗๘.

^๕ ดูรายละเอียดใน พระอธิการกิตติ ธีรรักษา, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการปฏิเสธความสัมพันธ์ของความเป็นสาเหตุและเป็นผลของเดวิด ฮิวม์”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๓), หน้า ๖๙.

^๖ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๒/๓๙.

^๗ สมภาร พรหมทา, พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗๓.

มีแรงจากการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีดำมาผลัก แรงผลักจากการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดสีดำนี้เองที่ทำให้ลูกบิลเลียดสีขาวเคลื่อนที่ การเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดทั้งสองมีความสัมพันธ์ต่อกันในฐานะที่สิ่งหนึ่งเป็นสาเหตุและอีกสิ่งเป็นผล ความสัมพันธ์นี้เป็นความสัมพันธ์ที่มีอยู่จริงในวัตถุ ไม่ใช่เป็นความสัมพันธ์ที่จิตของเราสร้างปรุงแต่งหรือจินตนาการขึ้นมาแต่อย่างใด ดังนั้น พุทธปรัชญาเถรวาทจึงถือว่า ความเป็นสาเหตุหรือความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุและผลเป็นสิ่งที่มียุ่จริงในโลกธรรมชาติ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่จิตสร้างขึ้น

ดังนั้น จะเห็นว่าฮูมและพุทธปรัชญาเถรวาทมีแนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุที่แตกต่างกัน คือ ฮูมปฏิเสธความมียุ่ของความเป็นสาเหตุ ในขณะที่หลักปฏิจจสมุปบาทในพุทธปรัชญาเถรวาทยืนยันความมียุ่ของความเป็นสาเหตุ เราอาจเข้าใจความเป็นสาเหตุได้ว่า ก. เป็นสาเหตุของ ข. ความหมายว่าระหว่าง ก. กับ ข. มีอะไรบางอย่างที่เชื่อมโยงมันเข้าด้วยกันอย่างจำเป็น และเมื่อ ก. เกิดแล้ว ข. จะไม่เกิดไม่ได้ และ ข. จะไม่เกิดเว้นแต่ ก. เกิด เราเรียก ก. ที่เกิดก่อนและทำให้ต้องมี ข. ตามมาว่า “สาเหตุ” และเรียก ข. ที่ต้องตาม ก. ออกมาอย่างจำเป็นว่า “ผล” กล่าวคือ ระหว่าง ก. และ ข. ซึ่งเป็นสาเหตุและผล จะต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็น คำถามก็คือว่าความเป็นสาเหตุคืออะไร ลักษณะของความเป็นสาเหตุมีอะไรบ้าง ความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผลมีอยู่จริงหรือไม่ และธรรมชาติของความเป็นสาเหตุเป็นอย่างไร ฮูมและพุทธปรัชญาเถรวาทมีทัศนะต่อปัญหาเหล่านี้อย่างไร พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นด้วยกับทัศนะของฮูมหรือไม่ เพราะอะไร ฮูมเห็นด้วยกับทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทหรือไม่ เพราะอะไร และทัศนะของฝ่ายไหนมีความน่าเชื่อถือหรือมีความสมเหตุสมผลมากกว่ากัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูมกับปฏิจจสมุปบาทในพุทธปรัชญาเถรวาท ทั้งนี้ก็เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นจริงที่ว่าด้วยเรื่องความเป็นสาเหตุของโลกและชีวิต อันจะเป็นประโยชน์สุขแก่โลกและมวลมนุษยชาติต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูม
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปฏิจจสมุปบาทในพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูมกับปฏิจจสมุปบาทในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ แนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูมเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ ปฏิจจสมุปบาทในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ แนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูมกับปฏิจจสมุปบาทในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

(๑) การศึกษาแนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูม ผู้วิจัยศึกษาใน ๔ ประเด็น คือ (๑) ความหมายของความเป็นสาเหตุ (๒) ลักษณะของความเป็นสาเหตุ (๓) ความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผล และ (๔) ธรรมชาติของความเป็นสาเหตุ รวมทั้งศึกษาแนวคิดทางญาณวิทยาของฮูมโดยสังเขปด้วย เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาแนวคิดความเป็นสาเหตุ

(๒) การศึกษาปฏิจสมุปบาทในพุทธปรัชญาเถรวาท ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับความเป็นสาเหตุเท่านั้น ได้แก่ (๑) ความหมายของความเป็นสาเหตุ (๒) หลักความเป็นสาเหตุ (๓) ลักษณะของความเป็นสาเหตุ (๔) ความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผล และ (๕) ธรรมชาติของความเป็นสาเหตุ ซึ่งไม่ได้มุ่งเน้นอธิบายปฏิจสมุปบาทแบบข้ามภพข้ามชาติ แต่มุ่งเน้นอธิบายปฏิจสมุปบาทแบบชาติปัจจุบันและปฏิจสมุปบาทแบบหลักทั่วไป

(๓) การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูมกับปฏิจสมุปบาทในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น ผู้วิจัยวิเคราะห์แนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูมในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท และวิเคราะห์ปฏิจสมุปบาทของพุทธปรัชญาเถรวาทในทัศนะของเดวิด ฮูม ใน ๔ ประเด็นคือ (๑) ความหมายของความเป็นสาเหตุ (๒) ลักษณะของความเป็นสาเหตุ (๓) ความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็นระหว่างสาเหตุและผล และ (๔) ธรรมชาติของความเป็นสาเหตุ ทั้งนี้ เพื่อพิจารณาว่าแนวคิดของฝ่ายไหนมีความน่าเชื่อถือหรือมีความสมเหตุสมผลมากกว่ากัน

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยทางเอกสาร (documentary research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary) คือคัมภีร์พระไตรปิฎก และงานนิพนธ์ที่เดวิด ฮูมเขียนโดยตรง โดยเน้นงานนิพนธ์เรื่อง A Treatise of Human Nature. และ An Inquiry Concerning Human Understanding. เป็นหลัก สำหรับเอกสารทุติยภูมิ (Secondary) ทั้งหมด จะค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือ บทความ เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษาวิจัย ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตลอดจนค้นคว้าข้อมูลจากสื่ออินเทอร์เน็ต

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ปฏิจสมุปบาท (Dependent Origination) หมายถึง อากาโรที่สิ่งหนึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดอีกสิ่งหนึ่ง

พุทธปรัชญาเถรวาท (Theravada Buddhist Philosophy) หมายถึง กระบวนทัศน์ของคำสอนตามแนวเหตุผลของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

ความเป็นสาเหตุ (Causation) หมายถึง การที่สิ่งต่าง ๆ รวมกันเข้าแล้วเป็นปัจจัยให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นตั้งอยู่และดำเนินต่อไป

ความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูม (David Hume's Causation) หมายถึง การที่มีสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นแล้วก็มีอีกสิ่งหนึ่งเกิดตามมาอย่างสม่ำเสมอ

ปัจจัย (Conditions) หมายถึง สาเหตุและเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกื้อหนุนให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นตั้งอยู่และเปลี่ยนแปลง

ผล (Effect) หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากปัจจัย

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีหนังสือและเอกสารงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้อย่างต่อเนื่องต่อไปนี้

๑.๖.๑ คัมภีร์พระไตรปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค ได้กล่าวถึงพุทธพจน์เกี่ยวกับปฏิจจสมุปบาทไว้ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับ (ด้วย)”^๔ และ ว่า “เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะจึงมี เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี เพราะภพเป็นปัจจัยชาติจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะจึงมี ความโศก ความคร่ำครวญ ทุกข์ โทมนัส และความคับแค้นใจ จึงมีพร้อม ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งปวงนี้ จึงมีได้ ด้วยประการฉะนี้ เพราะอวิชชาสารถดับไปไม่เหลือ สังขารจึงดับ เพราะสังขารดับ วิญญาณจึงดับ เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับ สฬายตนะจึงดับ เพราะสฬายตนะดับ ผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรามรณะ (จึงดับ) ความโศก ความคร่ำครวญ ทุกข์ โทมนัส ความคับแค้นใจ ก็ดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการฉะนี้”^๕

๑.๖.๒ พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของปฏิจจสมุปบาทไว้ในหนังสือ “ปฏิจจสมุปบาทคืออะไร?” ว่า ถ้าถามว่าปฏิจจสมุปบาทคืออะไร? ก็ตอบว่าปฏิจจสมุปบาทคือการแสดงให้เห็นว่าทุกข์จะเกิดขึ้นมาอย่างไรและจะดับลงได้อย่างไรโดยละเอียด และแสดงให้เห็นว่า การที่ทุกข์เกิดขึ้นและดับไปนั้น มีลักษณะเป็นธรรมชาติที่อาศัยกันและกัน ไม่ใช่ต้องมีเหตุหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออะไรที่โหมมาช่วยทำให้ความทุกข์เกิดหรือทำให้ความทุกข์ดับ มันเป็นเรื่องของธรรมชาติที่เกี่ยวเนื่องกันอยู่

^๔ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๒/๓๙.

^๕ ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑/๒-๓.

หลาย ๆ ชั้นและอาศัยกันแล้วทำให้ความทุกข์เกิดขึ้นหรือทำให้ความทุกข์ดับไปก็ตาม คำว่า “ปฏิจ” แปลว่าอาศัย คำว่า “สมุปบาท” แปลว่า เกิดขึ้นพร้อม เรื่องของสิ่งที่อาศัยซึ่งกันและกันแล้วเกิดขึ้นพร้อมนี้คือเรื่องปฏิจสมุปบาท^{๑๐}

๑.๖.๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงปฏิจสมุปบาทไว้ในหนังสือ “พุทธธรรม” ว่า หลักปฏิจสมุปบาทแสดงให้เห็นอาการที่สิ่งทั้งหลายสัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยต่อกันเป็นรูปกระแส ในภาวะที่เป็นกระแสนี้ ขยายความหมายออกไปให้เห็นแง่ต่างๆ ได้คือ สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นปัจจัยแก่กัน สิ่งทั้งหลายมีอยู่ในความสัมพันธ์ สิ่งทั้งหลายมีอยู่ด้วยอาศัยปัจจัย สิ่งทั้งหลายไม่มีความคงที่อยู่อย่างเดิมแม้แต่ขณะเดียว สิ่งทั้งหลายไม่มีอยู่โดยตัวของมันเอง^{๑๑}

๑.๖.๔ วัชร งามจิตฺตเจริญ ได้กล่าวถึงปฏิจสมุปบาทไว้ในหนังสือ “พุทธศาสนาเถรวาท” ว่า กฎที่บ่งชี้ปัจจัยตา คือกฎแห่งความเป็นเหตุและผลของสิ่งที่เป็นไปตามเหตุปัจจัยคือสังขตธรรมทั้งปวง สิ่งทั้งปวงต้องอิงอาศัยสิ่งอื่นในการเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปหรือเปลี่ยนแปลงไปตามความเปลี่ยนแปลงของเหตุปัจจัย กล่าวอีกอย่าง ปฏิจสมุปบาทก็คือ ความสัมพันธ์โดยการเป็นเหตุและผลต่อกัน (causal relation) ของสิ่งที่เป็นไปตามเหตุปัจจัยหรือสิ่งที่อาศัยกันเกิดขึ้นในฐานะเป็นเหตุและผลของกันและกัน (ปฏิจสมุปปन्नธรรม) ตามกฎปฏิจสมุปบาทจึงไม่มีสิ่งที่อยู่ได้ด้วยตัวเองที่ปรัชญาตะวันตกเรียกว่า “สาระ” หรือ “สภาวะ” (substance) หรือสิ่งที่เรียกว่า “สิ่งสัมบูรณ์” (the Absolute) หรือ “สิ่งมีจริงสูงสุด” (Ultimate Reality) ซึ่งรวมถึงสิ่งที่เรียกว่า “อัตตา” หรือ “อาตมัน” ในปรัชญาอินเดียด้วยนั่นเอง^{๑๒}

๑.๖.๕ เพิ่ม รัฐไชย ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิจารณ์เรื่องหลักปฏิจสมุปบาท” ในการวิจัยดังกล่าวได้พูดถึงกฎปฏิจสมุปบาทไว้ว่า กฎปฏิจสมุปบาทที่ว่า “อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร... เมื่ออวิชชาดับสังขารก็ดับ...” เป็นกฎเฉพาะ (Special Law) กฎเฉพาะนี้ใช้อธิบายปรากฏการณ์คือมนุษย์หรือสัตว์ที่เป็นไปในภพภูมิต่าง ๆ ส่วนกฎปฏิจสมุปบาทที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี... เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี...” เป็นกฎทั่วไป (General law) ซึ่งครอบคลุมปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในเอกภพ รวมทั้งปรากฏการณ์คือมนุษย์^{๑๓}

๑.๖.๖ บุรณ์ ธรรมชาติ ได้วิจัยเรื่อง “ปัญหาเรื่องความเป็นสาเหตุในปรัชญาตะวันตกร่วมสมัย” พบว่า ปัญหาเรื่องความเป็นสาเหตุที่สำคัญๆ มีอยู่ด้วยกัน ๗ ประการ คือ (๑) ปัญหาความเป็นสาเหตุในทฤษฎีที่เชื่อว่า มีความสัมพันธ์ที่จำเป็นระหว่างสาเหตุกับผล (๒) ปัญหาเรื่องความเป็นสาเหตุในทฤษฎีที่เชื่อว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุกับผลนั้น เป็นเพียงความต่อเนื่องที่สม่ำเสมอ

^{๑๐} พุทธทาสภิกขุ, ปฏิจสมุปบาทคืออะไร?, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมบุชา, ๒๕๓๒), หน้า ๓๕-๓๖.

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุงและขยายความ), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๘๘.

^{๑๒} วัชร งามจิตฺตเจริญ, พุทธศาสนาเถรวาท, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๙ - ๑๖๐.

^{๑๓} เพิ่ม รัฐไชย, “การศึกษาเชิงวิจารณ์เรื่องหลักปฏิจสมุปบาท”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๖๒), หน้า ๑๐.

เท่านั้น (๓) ปัญหาความเป็นสาเหตุในทฤษฎีที่เชื่อว่าสาเหตุเป็นเงื่อนไขเพียงพอที่ทำให้เกิดผล (๔) ปัญหาความเป็นสาเหตุในทฤษฎีที่เชื่อว่าสาเหตุเป็นเงื่อนไขที่ชื่อว่า “อินนัส” (๕) ปัญหาความเป็นสาเหตุในทฤษฎีที่เชื่อว่าสาเหตุเป็นพลัง (๖) ปัญหาความเป็นสาเหตุในทฤษฎีที่เชื่อว่าสาเหตุเป็นวิธีการหรือเครื่องมือที่ทำให้เกิดผล และ (๗) ปัญหาความเป็นสาเหตุในทฤษฎีที่เชื่อว่าสาเหตุเป็นเพียงความน่าจะเป็นเท่านั้น^{๑๔}

๑.๖.๗ พระอธิการกิตติ ที่รักษา ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการปฏิเสธความสัมพันธ์ของความเป็นสาเหตุและเป็นผลของเดวิด ฮิวม์” พบว่า ฮูมปฏิเสธแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ของความเป็นสาเหตุและเป็นผลนี้ว่าไม่มีอยู่จริง เพราะเราไม่สามารถมีประสบการณ์กับความสัมพันธ์นี้ได้ ซึ่งแนวคิดนี้มีความแตกต่างกันกับเดการ์ต นักปรัชญาเหตุผลนิยม ที่เห็นว่าความเป็นสาเหตุและเป็นผลมีความสัมพันธ์กัน ฮูมไม่เชื่อว่าความสัมพันธ์ของความเป็นสาเหตุและเป็นผลนั้นมีอยู่จริง เพราะมนุษย์ไม่สามารถมีประสบการณ์ทางผัสสะโดยตรงกับความสัมพันธ์นี้ได้ ฮูมจึงไม่ยอมรับว่าสิ่งทั้งหลายในจักรวาลเป็นสาเหตุและเป็นผลกัน ความสัมพันธ์เป็นเพียงจินตภาพ (Image) คือ เป็นภาพที่จิตสร้างขึ้นเท่านั้นไม่มีความสัมพันธ์กันจริง ฮูมจะเชื่อในประสบการณ์ทางกายภาพหรือทางวัตถุ ไม่เชื่อในจินตภาพและการใช้เหตุผล ด้วยแนวคิดนี้จึงมีความสงสัยในความคิดความเป็นสาเหตุและเป็นผล ฮูมจึงเป็นพวกวิมตินิยม (Scepticism) คือ เชื่อว่าความจริงเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่อาจรู้ได้ด้วยการใช้เหตุผล แต่สามารถรู้ได้ด้วยประสบการณ์เท่านั้น^{๑๕}

๑.๖.๘ ศิริวรรณ โอสถานนท์ ได้วิจัยเรื่อง “การวิจัยเชิงเปรียบเทียบทฤษฎีเรื่องตัวตนในพุทธปรัชญากับปรัชญาของเดวิด ฮูม” ในการวิจัยดังกล่าวได้พูดถึงแนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูมไว้ว่า ฮูมปฏิเสธอภิปรัชญา เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่รู้จักไม่ได้ด้วยประสบการณ์ การปฏิเสธอภิปรัชญาทั้งระบบของฮูมทำให้ปรัชญาในอดีตเป็นเรื่องไร้สาระ ฮูมปฏิเสธหมดรวมทั้งเรื่องเหตุและผล ฮูมเห็นว่าเป็นเพราะความเคยชินที่ถ่ายทอดกันมาหลายชั่วคน ประสบการณ์บอกว่า เมื่อสิ่งหนึ่งเกิด อีกสิ่งหนึ่งตามมา จิตเราจึงรวมโนภาพเหล่านี้เข้าด้วยกัน และเมื่อเคยชินก็สรุปเกินประสบการณ์ว่ามีความสัมพันธ์เป็นเหตุเป็นผลกัน^{๑๖}

๑.๖.๙ พระมหาวิรัตน์ อภิธมโม ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พรมแดนความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทและเดวิด ฮิวม์” ในการวิจัยดังกล่าวได้พูดถึงแนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูมไว้ว่า ฮูมให้ทฤษฎีว่า เราไม่มีรอยประทับในเหตุและผล ที่เกิดจากวัตถุภายนอก รากฐานความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลมนุษย์เรากำหนดขึ้นเอง สิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบันแล้วเชื่อมโยงไปยังสิ่ง

^{๑๔} บุรณ์ ธรรมชาติ, “ปัญหาเรื่องความเป็นสาเหตุในปรัชญาตะวันตกร่วมสมัย”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า iv.

^{๑๕} พระอธิการกิตติ ที่รักษา, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการปฏิเสธความสัมพันธ์ของความเป็นสาเหตุและเป็นผลของเดวิด ฮิวม์”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๓), หน้า ก.

^{๑๖} ศิริวรรณ โอสถานนท์, “การวิจัยเชิงเปรียบเทียบทฤษฎีเรื่องตัวตนในพุทธปรัชญากับปรัชญาของเดวิด ฮูม”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๓๖.

ที่เกิดในอดีต หรือสิ่งที่อยู่เบื้องหลังว่า เมื่อมีเหตุแล้วจะต้องนำไปสู่ผล หรือผลกระทบที่เกิดขึ้นจะต้องมีสาเหตุที่มา แต่ที่จริงแล้ว เป็นเพียงประสาทสัมผัสของเราเท่านั้นที่บอกว่า เมื่อมีเหตุจะต้องมีผลเกิดตามมา ซึ่งความจริงแล้วเหตุการณ์ทั้งสองนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกันเลย เหตุการณ์ที่หนึ่งเกิดขึ้นแล้วก็สิ้นสุด ต่อมาเหตุการณ์ที่สองก็เกิดขึ้น แล้วก็สิ้นสุดลง ทั้งสองเหตุการณ์มีอิสระ แต่ที่เราเห็นว่ามันจะต้องตามกันเกิดขึ้น เพราะมีจินตนาการเป็นสิ่งเชื่อมโยง จากเหตุไปหาผล ดังนั้น เหตุเป็นเพียงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ ให้เราเห็นเท่านั้น และเหตุไม่มีอำนาจอะไร เพราะเราสังเกตอำนาจเช่นนั้นไม่ได้โดยทางใดเลย และเป็นเพียงการเกิดอย่างซ้ำซากของเหตุการณ์หนึ่ง ๆ เท่านั้น^{๑๗}

๑.๖.๑๐ อัญชลี ปิยปัญญาวงศ์ ได้วิจัยเรื่อง “มโนทัศน์เรื่องเหตุการณ์อัศจรรย์ของเดวิด ฮูม” ในการวิจัยดังกล่าวได้พูดถึงลักษณะของกฎธรรมชาติตามทัศนะของฮูมไว้ ๓ ประการ คือ (๑) เป็นความสม่ำเสมอของเหตุการณ์เกี่ยวกับการดำเนินไปของโลกและสรรพสิ่งในโลก โดยมีใช้สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น (๒) เป็นกฎตายตัวที่ไม่เคยมีตัวอย่างขัดแย้งและไม่สามารถละเมิดตัวเองได้ และ (๓) เป็นกฎเชิงประจักษ์ที่อยู่ภายใต้ความสามารถในการรับรู้ทางประสาทสัมผัสของมนุษย์ผู้ประเมินเหตุการณ์นั้น^{๑๘}

๑.๖.๑๑ สมฤดี วิศทเวทย์ ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูมไว้ในหนังสือ “ทฤษฎีความรู้ของฮูม” ว่า การที่เราจะตัดสินว่าสิ่งสองสิ่งมีความสัมพันธ์เป็นสาเหตุและผลกันนั้น มันจะต้องมีองค์ประกอบ ๔ อย่างด้วยกัน คือ ๑. รอยประทับที่เกิดจากผัสสะที่ปรากฏต่อเราในขณะนั้น เช่น การเห็นลูกบิลเลียดลูกหนึ่งกำลังวิ่งมาหาอีกลูกหนึ่ง ๒. การอนุมานความเป็นสาเหตุและผล หรือการที่จิตโยงรอยประทับที่ปรากฏเข้ากับมโนภาพที่จำได้ว่าเคยเห็นเกิดตามรอยประทับนี้มาเสมอ เช่น เมื่อเราเห็นลูกบิลเลียดลูกหนึ่งกำลังวิ่งเข้ามาหาอีกลูกหนึ่ง ก็จะอนุมานในใจทันทีว่าลูกบิลเลียดลูกที่สองจะถูกชนและจะเคลื่อนที่อย่างที่เคยเห็นมาในอดีต คือสรุปว่าจะต้องมีผลคือการเคลื่อนที่ของลูกที่ถูกชนเกิดขึ้นเมื่อมีสาเหตุคือการเคลื่อนที่ของลูกที่กำลังวิ่งมาจะชน ๓. มโนภาพที่สัมพันธ์กับรอยประทับ คือมโนภาพที่คิดว่าจะเกิดตามมาเสมอทุกครั้ง ในกรณีนี้คือการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดที่ถูกชนที่เราอนุมานว่าเป็นผล และ ๔. ความเชื่อมั่นว่ามโนภาพที่เคยเกิดตามรอยประทับมาเสมอทุกครั้งจะต้องเกิดอีก^{๑๙}

๑.๖.๑๒ เตือน คำดี ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูมไว้ในหนังสือ “ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่” ว่า ฮูมแสดงความเห็นว่า มนุษย์มีความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลนี้มาจากการสังเกต และประสบการณ์เป็นตัวอย่าง ไม่มีอะไรเป็นเหตุเป็นผลแก่กันโดยจำเป็นและโดยกำเนิด เพราะผลย่อมแตกต่างจากเหตุโดยสิ้นเชิง และไม่สามารถที่จะไปพบผลในเหตุหรือพบเหตุในผลได้เลย มนุษย์เราไม่สามารถแสดงได้ว่า เหตุบางอย่างจะต้องมีผลบางอย่างหรือจะต้องมีผลอย่าง

^{๑๗} พระมหาวิรัตน์ อภิธมโม (เผ้าวง), “การศึกษาวิเคราะห์พรมแดนความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทและเดวิด ฮูม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๙๕.

^{๑๘} อัญชลี ปิยปัญญาวงศ์, “มโนทัศน์เรื่องเหตุการณ์อัศจรรย์ของเดวิด ฮูม”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (คณะอักษรศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๘.

^{๑๙} สมฤดี วิศทเวทย์, ทฤษฎีความรู้ของฮูม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๑๖.

เดียวกันเสมอไป มนุษย์ไม่สามารถพิสูจน์โดยเหตุผลได้ว่า ขนมปิ้งเป็นอาหารบำรุงร่างกายและไปก่อให้เกิดความอบอุ่นได้อย่างที่เราพิสูจน์ได้ตามหลักคณิตศาสตร์ ดังนั้นจึงไม่มีความจำเป็นระหว่างขนมปิ้งและความเป็นอาหารบำรุงร่างกาย^{๒๐}

๑.๖.๑๓ วิทย์ วิศทเวทย์ ได้กล่าวถึงวิธีการอุปนัยของเดวิด ฮูมไว้ในหนังสือ “ปรัชญาทั่วไป มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต” ว่า วิธีการอุปนัยนั้นจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อเรายอมรับเสียก่อนว่าสิ่งที่อยู่ในประเภทเดียวกันนั้น ความเป็นไปได้ที่จะเกิดกับมันในอนาคตจะต้องเหมือนกับที่เกิดมาแล้วในอดีต ถ้าอยู่ภายใต้เงื่อนไขอย่างเดียวกัน แต่ความข้อนี้เรารู้ได้อย่างไรว่าเป็นจริง ประสบการณ์ให้แต่ความจริงที่ผ่านมาแล้ว แต่มันไม่ให้ความจริงในอนาคต ฮูมคิดว่า เราไม่สามารถจะพูดได้ลงไปเด็ดขาดว่าอนาคตต้องเป็นไปคล้ายอดีต ประสบการณ์ไม่เคยบอกเราว่าอะไรต้องเป็นอะไร เราเคยเห็นต้นหญ้าและเห็นมันสีเขียว แต่ประสบการณ์มันไม่ได้บอกเราว่าหญ้าที่เรายังไม่เห็นนั้นต้องเป็นสีเขียว เราได้แต่เชื่อว่ามันน่าจะสีเขียวเหมือนกับที่เราเคยเห็น ความเชื่อนี้เกิดจากความเคยชิน เราไม่สามารถพิสูจน์ด้วยเหตุผลหรือประสบการณ์ เราโยงอดีตกับอนาคตเข้าหากันมิใช่เพราะประสบการณ์หรือเหตุผลใดๆ แต่เกิดจากความเคยชิน^{๒๑}

๑.๖.๑๔ พระทักษิณคณาธิการ ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูมไว้ในหนังสือ “ปรัชญา” ว่า ฮูมเป็นพวกประจักษ์นิยมไม่ยอมรับความเป็นเหตุและผลที่จำเป็นต่อกัน เช่นมีเหตุแล้วต้องมีผล ตามทัศนะของฮูม ถือว่ามีเหตุแล้วอาจไม่มีผลก็ได้ มีแต่การสืบเนื่องแห่งเหตุการณ์เท่านั้น ไม่มีเหตุที่เป็นพลัง หรือมีอำนาจในการสร้างผล เหตุหมายถึง เหตุการณ์ที่มาก่อนหรือสิ่งที่เกิดขึ้นก่อน ผลหมายถึง ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นทีหลัง มิได้หมายถึงความเป็นเหตุและเป็นผลของกัน หมายถึงเอาเพียงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนและเกิดขึ้นทีหลังที่ไม่ผันแปรเท่านั้น เราเห็นไฟก็เดาเอาว่ามันต้องเผาไหม้ ก็เหมาเอาว่าไฟเป็นเหตุแห่งการเผาไหม้ การเผาไหม้เป็นผลแห่งไฟซึ่งเป็นตัวเหตุ ความเป็นจริงแล้วมันเป็นเพียงการอนุมานหรือคาดคะเนเอาเท่านั้น โดยอาศัยประสบการณ์เก่าๆ เป็นหลักในการอนุมาน ฉะนั้น ความเป็นเหตุและผลเป็นเพียงแต่สิ่งที่จิตคิดขึ้น (Subjective) มิใช่มีอยู่ตามความเป็นจริง (Not objective)^{๒๒}

๑.๖.๑๕ สมักร บุราวาส ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูมไว้ในหนังสือ “คำบรรยาย วิชาปรัชญา” สรุปความได้ว่า ฮูมถือว่าเหตุและผลเกิดตามกันตามธรรมเนียม ไม่ใช่มีอะไรเกี่ยวข้องกัน ฮูมได้ทอนอำนาจแห่งการเป็นเหตุลงเป็น “การกำหนดหมายของใจ” โดยถือว่าไม่มีอำนาจในวัตถุภายนอก มีแต่อำนาจคือ “การกำหนดหมายของใจ”^{๒๓}

^{๒๐} เดือน คำดี, ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๘๑.

^{๒๑} วิทย์ วิศทเวทย์, ปรัชญาทั่วไป มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕๙.

^{๒๒} พระทักษิณคณาธิการ, ปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๓.

^{๒๓} สมักร บุราวาส, คำบรรยายวิชาปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๑-๑๔๖.

๑.๖.๑๖ จานงค์ ทองประเสริฐ ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูมไว้ในหนังสือ “ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่” ว่า ความเชื่อถือในความเป็นเหตุเป็นผลกันนั้นเป็นความเอนเอียงของจิต เป็นนิสัยซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากความร่วมมือกันอย่างคงที่ของเหตุการณ์ ๒ ชนิดในวิถีทางเช่นนั้น ซึ่งเมื่อเหตุการณ์อย่างหนึ่งมีอยู่ในความตรึงใจ ก็ทำให้เราต้องคิดถึงเหตุการณ์อีกอย่างหนึ่งว่าเป็นมโนคติ แต่ในมโนคตินั้นมีพลังและความร่าเริงเช่นเดียวกันคล้ายกับว่าเป็นความตรึงใจจริงๆ ลักษณะการที่ร่วมกันโดยไม่เปลี่ยนแปลงเช่นนั้น แม้ว่าจะก่อให้เกิดความเชื่อถือ ที่มีอยู่ในความคิดของเราเอง ชนิดที่มีความต่อเนื่องกันอย่างจำเป็นจริงๆ ตัวมโนคติเองก็ได้ก้าวขึ้นสู่ความตรึงใจ แห่งความต่อเนื่องที่จำเป็นที่แท้จริงเลย การกระโดดจากความตรึงใจ ก ไปหา มโนคติ ข หรือโดยนัยตรงกันข้ามคือจาก มโนคติ ข ไปหาความตรึงใจ ก นั้นเป็นผลแห่งความเชื่อถือของเรา ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องเป็นเหตุผลกันระหว่างความตรึงใจกับมโนคตินั้น อย่างไรก็ตาม ความเชื่อถือนี้ห้ามการรับประกันที่มีอยู่โดยตนเองไม่ และเพียงเป็นผลแห่งความเกี่ยวเนื่องกันอย่างคงที่เท่านั้นเอง^{๒๔}

๑.๖.๑๗ ขเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูมไว้ในหนังสือ “ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่” ว่า เรื่องที่ฮูมยกขึ้นมาอธิบายเป็นพิเศษคือ เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล ซึ่งนักปรัชญาสมัยก่อนเชื่อว่าเป็นความสัมพันธ์ที่มีอยู่เองตามธรรมชาติ สิ่งที่เป็นเหตุจำเป็นจะต้องก่อให้เกิดผลอย่างหนึ่งเสมอไป ฮูมได้นำเรื่องนี้มาวิเคราะห์ดูแล้ว พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลนั้นไม่ได้มีอยู่โดยธรรมชาติ แต่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความคิดของเรา^{๒๕}

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ได้มีการศึกษาปฏิจจสมุปบาทในพุทธปรัชญาเถรวาท และแนวคิดของเดวิด ฮูมในหลายแนวคิด เช่น แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นสาเหตุ ตัวตน เหตุการณ์อัศจรรย์ และความรู้ แต่ยังไม่มีการศึกษาและงานวิจัยใดที่ตอบคำถามของงานวิจัยนี้ คือยังไม่มีเอกสารและงานวิจัยใดที่ตอบปัญหาการวิจัยว่า แนวคิดความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูมในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอย่างไร ปฏิจจสมุปบาทของพุทธปรัชญาเถรวาทในทัศนะของเดวิด ฮูมเป็นอย่างไร และสุดท้ายแล้วแนวคิดของฝ่ายไหนมีความน่าเชื่อถือหรือมีความสมเหตุสมผลมากกว่ากัน เพราะอะไร ดังนั้น ผู้วิจัยจะพยายามตอบปัญหาการวิจัยนั้น โดยจะอาศัยเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นฐานในการทำวิจัยเรื่องนี้ต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

^{๒๔} จานงค์ ทองประเสริฐ, *ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๓๔๘-๓๔๙.

^{๒๕} ขเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา, *ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่*, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒), หน้า ๖๘.

๑.๗.๑ รวบรวมและศึกษาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูม และปัจเจกสมุบัติในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๗.๒ ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล อธิบายความ และแสดงเหตุผล ในประเด็นการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๓ สรุปผลการวิจัย ข้อวิจารณ์ของผู้วิจัย และข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ได้ทราบแนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูม

๑.๘.๒ ได้ทราบปัจเจกสมุบัติในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๘.๓ ได้ทราบการวิเคราะห์แนวคิดเรื่องความเป็นสาเหตุของเดวิด ฮูมกับปัจเจกสมุบัติในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๘.๔ ก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการมองโลกและชีวิต การแก้ไขปัญหา และการสร้างประโยชน์สุขให้แก่ตนเองและสังคมประเทศชาติ